

USMENE EPSKE PJESME IZ DUBROVNIKA I DUBROVAČKE OKOLICE

ZDESLAV DUKAT
Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Područje Dubrovnika i okolice jedno je do najplodnijih vrela hrvatskog usmenog pjesništva. Srećom zapisivači su obilatno crpili odatle i zato danas imamo niz odličnih zbirki nastalih u 19. stoljeću kad je usmeno pjevanje i kazivanje u tom kraju očigledno bilo u punom rascvatu: Glavićevu, Palunkovu, Milasovu, Ljubidragovu, Svilokosovu i, napose, Muratovu i Markovićevu. Imamo i prilično mnogo građe iz našeg stoljeća. No premda je broj pjesama još uvijek impresivan, kazivači su sve stariji ljudi, a pjesme uglavnom više nisu tako dobre. Karakteristike usmene tradicije dubrovačkog područja jesu da su pjesme kazivale većinom žene (među kojima ih ima i neobično nadarenih i plodnih poput Anice Begin ili Kate Murat) i da im je tematika više novelistička nego junačka.

Dubrovnik sa svojom širom okolicom (u koju se iz praktičnih razloga, naime navika skupljača, uključuje i Ston, ali ne i ostala mjesta na Pelješcu) jedno je od najbogatijih područja našom usmenom književnošću a napose epskim pjesmama. Neka od mjesta, kao na primjer Luka na Šipanu, pravi su zlatni rudnici kako u kvantitativnom tako i u kvalitativnom pogledu. Ovdje se daje pregled te građe po zbirkama. Osim onih pod brojevima 1, 2 i 21, sva se ili u izvorniku ili u prijepisu (tako osobito tzv. Matičine zbirke) nalazi pohranjena u Institutu za etnologiju i folkloristiku.

1. Najstarija zbirka potječe od dubrovačkog latinista Đure Ferića (1739-1820) koja se čuva u originalu i latinskom prepjevu u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (sign. R. 3424), a sada se priprema njezino objelodanjanje. Zbornik je, prema Željku Puratiću koji je o njemu pisao u više prilika, trebao

sadržavati trideset epskih pjesama u desetercu, trinaest pjesama iz Kačića te četrdeset lirskih pjesama, ali rukopis u Sveučilišnoj knjižnici sadrži samo 18 izvornih epskih i 10 izvornih lirskih pjesama. Zbornik je posvećen poznatom talijanskom filologu Melchioru Cesarottiju, a trebao je biti tiskan 1804. Puratić je već objavio neke od pjesama, primjerice u *Festschrift B. Pandžić*, Bamberg 1988. U jednoj od lijepih pjesama baladno-ljubavnog tipa nalazimo i topos "denudatio pectorum" koji se stalno provlači u pjesmama s dubrovačkog područja. Treba dodati da je latinski prijevod besprijekoran.¹

Nažalost ne znamo mnogo ni o mjestu ni o autorima tih pjesama, tek da su ih Feriću slali uglavnom Marko Bruerević i Julije Bajamonti. Zato je pripadnost mnogih dubrovačkom krugu dvojbena, iako se to po stilu do sada objavljenih možda i ne bi moglo zaključiti.

2. Objavljena je zbirka Valtazara Bogišića *Narodne pjesme iz starijih najviše primorskih zapisa*, Beograd 1878. (knjiga prva!). Bogišić ju je sastavio na temelju ranijih književnih djela i zapisa te rukopisa. Knjiga se dijeli u tri dijela: u prvom (pjesme 1-84) tiskane su bugarštice od kojih je 36 iz Dubrovnika. Bugarštica je 76, ali tri su "umjetne". Uz to tu je 8 deseteračkih inačica peraških bugarštica iz jednog peraškog rukopisa. Prema Bogišiću, sve su bugarštice epske, osim onih pod brojevima 82, 83 i 84. Drugi dio sadrži 35 deseteračkih epskih pjesama iz dubrovačkog rukopisa (ne nužno, ali vjerojatno iz Dubrovnika), a u trećem je objavljeno 11 lirskih pjesama. Bogišićeva je, poslije Miklošića,² jedina zbirka pjesama dugog stiha, bugarštica.
3. Vinko (Vice) Palunko, *Narodne pjesme iz Hercegovine i Šipana kod Dubrovnika* (MH 139, IEF rkp 41). Šipanske su pjesme bile zapisane 1860-1862, a ostale 1869-1871. Zbirka sadrži 221 pjesmu, od kojih 214 epskih, a ostalo su lirske, uglavnom u osmercu. Od šipanskih pjevača pjesme pod brojevima 214-217 kazivala je Mare Stjepović rođena Agazzi (njezine su pjesme zapisane 1871), a pjesme pod brojevima 218 i 219 skupljačev otac Marko Palunko. Glavna mu je kazivačica bila Kate Palunko, udata Murat, ona ista pjesme koje će kasnije ispuniti najveći dio zbirke njezina sina Andra Murata.³
4. Baldo Melkov Glavić, *Narodne pjesme iz Dalmacije* (MH 179), najveća je od ovdje opisanih zbirki. Nastala je u godinama 1865-1885. i 1887. Sastoji se od 542 "junačke" i "ženske" pjesme. Dosta ih je bilo preuzeto u tiskanu zbirku Matice hrvatske *Hrvatske narodne pjesme*. Podjela je u Glavića ovakva: 1-279 su "junačke" pjesme, 280-297 "ikavske", 298-362 "satire", a

¹ O Feriću vidi još Ž. Puratić, "Hrvatski latinist Đuro Ferić i njegov interes za pučku poeziju hrvatsku i srpsku (Latinski prepjevi pučkih pjesama)", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, Sarajevo 1973, 1972-1973, 7, 301-323.

² F. Miklosich, "Beiträge zur Kenntnis der slavischen Volkspoesie. I. Die Volksepik der Kroaten", *Denkschriften der Philosophisch-historischen Classe der Kais. Akad. d. Wiss.*, Wien 1870, Bd. XIX.

³ O Palunku vidi Nikola Andrić, "Sabirači 'Matičinih' hrvatskih narodnih pjesama", 2. Vinko Palunko, *Glas MH*, Zagreb 1908, 129-132.

363-478 neprave "bugarštice". Ostalo su lirske, a na kraju su i neke zagonetke. Od značajnijih pjevača treba spomenuti starog prosjaka Gusta Agazzija (junačke 30-50 i 69-90, satire 307, 314, 317-318, 321 a, b, c, 324, 329, bugarštice 366-445 i 456-457, te još 16 drugih pjesama i neke zagonetke), Iva Stjepčevića pok. Balda, 40-godišnjaka (9 junačkih, 7 satira, 17 bugarštica i 21 od ostalih pjesama); Marka Vujičića pok. Nike, Konavljanina iz Popovića, seljaka, težaka i pomorca, pjevača i guslara, 72 godine (23 junačke i 9 ostalih). Ali najvažnija je kazivačica Glavićeva Anica Begin, udovica pok. Šimuna, rođena Kalafatović, 70 godina stara, rodom i neprekidnim stanovanjem Šipanjka iz Luke. Bavila se pašom te kućnim i težačkim poslovima a najviše ribarenjem. Bila je neuka i nepismena, bez ikakvih škola, ali darovita ("pravo čudo ljucke pameti", kaže za nju Glavić). Još i kad je kazivala skupljaču bila je kadra naučiti pjesmu poslije samo jednog slušanja ako joj se sviđjela; inače nije nikako ni slušala. I njezin brat Pavo, a osobito otac Antun, bili su čuveni pjevači i guslari. Od Anice je Glavić zapisao 82 junačke pjesme, satire 298-303, 309, 334-335, 339, 341-342, 460, bugarštice 382-384, 404, 406-408, 462-463, 466-468 i 471, te 29 ostalih pjesama. Ukupno u zbirci ima čak 90 pjevača iz Luke na Šipanu, a s dubrovačkog su područja još pjevači i kazivači iz Dubrovačkih Konavala, Dubrovnika, Gruža, Korita na Mljetu, Lopuda, Maranovića na Mljetu, Pile kod Dubrovnika, Ponikava kod Stona, Prožura na Mljetu, Suđurđa na Šipanu, Šumeta kod Dubrovnika, Velikog Stona, Zatona i iz dubrovačkog primorja.⁴

5. Vice Vodopić, *Junačke narodne pjesme iz Dubrovnika*, zbirka zabilježna 1871. godine (IEF rkp 235). Sadrži 15 epskih pjesama koje u prosjeku imaju oko 600 stihova. Kazivao ih je Nikola Olaković, težak, star "preko 30 godina", a čuo ih je u Smokovljanima kod Stona, većinom od Hercegovaca. Skupljač je pjesme ocjenjivao, npr. "srednje dobra" (4, 5, 6, 9, 10), "srednje dobra, prilična" (7, 13). Najbolja ("dobra prilično") mu je pjesma *O Milici djevojci i Tašić (Pašić?) Imbrajimu* (br. 11). Za pjesmu br. 12 kaže se samo da je "žcnidbena".
6. Mato Milas, *Hrvatske narodne pjesme iz dubrovačke okolice* (IEF rkp 148); zbirka potječe iz godine 1884. Sadrži 91 pjesmu; od toga su epske 40 prvih i zadnja, 91. Ta je zadnja pjesma o Banović Strahinji (kao što i inače zbirka obiluje motivima iz Vukove zbirke). Radnja teče uglavnom po Miliji, ali s manje snage i izražajnosti. Otmičara Aliju kolje rt. Pjevač opravdava nevjernu Vidosavu. Glavni je junak štedi i osuđuje Kruševljane velikaše. Pjesme iz te zbirke nisu uzimane za Matičina izdanja, iako su pravilne i poduže, doduše uz dosta kraćih pa i sasvim kratkih. Neki riječi ili stihovi popraćeni su kraćim objašnjenjima. Tematski dosta ih je o Ivi Crmojeviću, a ima, kako je rečeno, i dosta motiva iz Vukovih pjesama. Pjesma 3. o ljubi Kraljevića Marka kontaminacija je nevjerne ljube iz *Banovića Strahinje*

⁴ O Glaviću vidi Nikola Andrić, "Sabirači...", 3. Baldo Melkov Glavić, *Glas MH*, Zagreb 1908, 156-159 i 164-167, te M. Bošković-Stulli, "Narodne pjesme u rukopisnom zborniku Balda Glavića", *ZNŽO*, Zagreb 1962, 40, 53-69.

(Marko se bori s Musom Kesedžijom) i kazne ljube Grujičine uz razliku što je na koncu Marko ipak ugasio vatru kojom ljuba gori: "Tad rekoše da je uduuo", a skupljač komentira: "t.j. ni pjevač ni narod nije stalan je li se i tada smilovao Marko". Očito ne mogu vjerovati da je oprostio takvu izdaju. Pjesmu je zabilježio Milas od Nikole Gunjine, stara oko 40 godina, guslača iz Trnove, sela iz općine slanjske. Bio je bistar, trgovao je po Hercegovini i znao je mnogo pjesama. Inače su podaci o pjevačima oskudni, npr. "Katarina Milas iz Brodarca, sela kraj Stona, 60 godina", "djevojka iz Trstenoga", "K. Kmetović iz Banića, 60-65 godina", "nekakav čovjek iz okoline stonjske".

Od poznatih epskih motiva 9. pjesma *Izdajstvo ljubi Sekulove* obrađuje motiv poznat iz Vukove *Smrti vojvode Momčila*. Pjesme 10. i 16. lijepi su opisi nesretne ljubavi dvoje mladih. Pjesma 17. opisuje temu poznatu iz *Ženidbe Dušanove* (glavni je lik Sastahić Stjepan), pjesma 23. onu iz *Bolanog Dojčina*, pjesma 26. je *Ženidba Crnojević Iva*, a 31. pjeva o Starini Novaku.

7. Andrija Svilokos, (*Hrvatske narodne pjesme iz okolice Dubrovnika* (IEF rkp 292). Zbirka obuhvaća 22 epske pjesme. Rukopis je nastao 1885/86. Za prvih 16 pjesama imamo bar imena kazivača: 8 ih potječe od Ive Brbolože, 5 od Ane Brbolože, po jedna od Vlaha Devčića i Nikole Ivaniševića, a jedna od Nikole Ivaniševića i Ive Brbolože. U prve dvije pjesme susrećemo poznati topos "denudatio pectoris". Stihovi su pravilni pa iznenađuje odsustvo stanke u 2, 76: "ni od nikakvoga dušmanina".
8. Andro Murat, *Narodne pjesme iz Luke na Šipanu (kod Dubrovnika)* (IEF rkp 163, MH 40); pjesme su skupljene 1884, a rukopis je nastao 1886. Sadrži 69 junačkih pjesama, 32 poskočnice (izvođene "na radovanju" - uz krijes) te 48 zdravica, a zabilježeno je i pet melodija. U svojim je zbirkama Matica objavila 17 pjesama iz te vrlo kvalitetne zbirke.
Zbirci prethodi opširno pismo Murata Matici u kojem ima dragocjenih podataka o dijalektu, običajima, a napose o glavnoj kazivačici Kati Murat, majci skupljača, nepismenoj seljanki iz Luke na Šipanu, inače sestri autora Palunkove zbirke. Osim Kate ima nešto pjesama i od Mare Dobud, Kate Šišević, Nike Stjepović, a zanimljiva varijanta *Ženidbe Maksima Crnojevića* (ovdje pretvorena u ljubavnu romansu) potječe od Pava Murata.⁵
9. Antun Mostahinić, *Zbirka narodnih pjesama po cavtajskej okolici* (IEF rkp 211, nastala 1892). Sadrži 20 epskih pjesama u prosjeku od po 200 stihova, od toga ih je 18 od kazivačice Kate Matković. Najdulja je prva pjesma *Ženidba Primorca Ilije* od Nike Mihočevića (oko 800 stihova).
10. Nikola Ljubidrag, *Narodne pjesme iz Dubrovnika* (IEF rkp 162, rukopis potječe iz godine 1892). Tu je skupljeno 20 pjesama od kojih su 4 bile objavljene u Matičinim zbirkama. Neke su pjesme označene kao "žensko-junačke". I tu je skupljač ocjenjivao kvalitetu i to vrlo strogo: najviše su ocjene "dobro, dosta dobro, prilično dobro", a samo je pjesma br. 3

⁵ O Muratu vidi Nikola Andrić, "Andro Murat", *Glas MH*, Zagreb 1909, 112 i 119-121. Priprema se objavljivanje Muratove zbirke.

"odlična". Osim imena nemamo podataka ni o pjevačima ni o mjestu nastanka ili bilježenja pjesama: od Nike Prlendine, seljanke iz Konavala, 5 je pjesama, od Nike Ljubidrag 2, od Ivana Ljubidraga 7, od Marka Lučića 6, a najviše, 37, od znanog nam Glavićevog slijepog prosjaka Augusta (Gusta) Agazzija. Za tri pjesme autor nije označen.

11. Krsto Marković, *Junačke i ženske narodne pjesme iz dubrovačke okolice* (IEF rkp 50). Skupljač je bio učitelj a pjesme mu je u pero kazivala godine 1892/93. Mare Ivanković iz Luke Šipanjske. Premda zbirka obasiže gotovo 10.000 stihova, o kazivačici osim imena ne znamo ništa. Pjesama je 36 junačkih: 12 o Kraljeviću Marku, 14 o Senjaninu Ivu (za pjesmu broj 13 primjećuje Nikola Andrić da je "strašna"!), 2 o Jankoviću Stojanu, 3 o Sibinjanin Janku, 4 o Mihatu hajduku a 1 je "dubrovačka"; nadalje, 36 ih je "raznih", a 12 "ženskih". Među "raznima" pjesma broj 23 *Turkinja se dvaput udavala* obrađuje motiv poznat iz *Hasanaginice*. Uzgred: u stihovima 21/22. nailazimo na neobično oštro opkoračenje:

"al' pohaje najmladi koji je
po imenu mladi Durmiš-bego."

12. Lelja Taš, *Narodne pjesme i običaji iz okolice Dubrovnika* (IEF rkp 117), rukopis nastao godine 1953. U toj raznolikoj građi nalazimo i 4 pjesme od kojih su dvije bar djelomično epske (epsko-lirske? baladne?): 3. *Kad su išle na teferić bule* od Jele Barović r. Vojvodić, iz Brgata, rođene 1891, te 4. *U Damjana rodila šenica* od Marije Asanović r. Barović, iz Brgata, rođene 1882.
13. Nevenka Kovačević, *Narodne pjesme Župe Dubrovačke*, IEF rkp 105. Tu je zbirku tadašnjem Institutu za narodnu umjetnost ustupio Mato Mojaš, prosvjetni inspektor Kotarskog narodnog odbora Dubrovnika godine 1953. Skupljačica je bila učiteljica u Smokovljanima, Župa Dubrovačka, a zbirka je nastala 1952. Sadrži 9 epskih pjesama srednje ili kraće duljine, a dosta slabe kvalitete (mnogo je nepravilnih stihova, s prazninama ili bez završetka, ni središnja se stanika ne poštuje). Četiri su pjesme o Kraljeviću Marku.
14. Stjepan Stepanov, *Folklorna građa na otocima Mljetu i Šipanu* (IEF rkp 303) iz godine 1956. Tu je skupljeno 39 uglavnom dobrih pjesama. Pjevači/kazivači bili su Vide Matijić "Brko", rođen 1889. u Ravnom (Popovo polje), Hercegovina, a od 1936. bio je govcdar na Mljetu, zidar i guslar. U njegova 532 stiha susrećemo neke poznate teme iz drugih zbirki: oranje Kraljevića Marka, bolanog Dojčina, te smrt Kraljevića Marka i Marko i Musa Kesedžija, obje potonje kao u Vuka; slijepa Pave Dabelić, rođena 1890. u Babinom polju na Mljetu; Stjepan Stražičić, rođen 1875. također u Babinom polju (od njega ima rimovana *Pohvala Dubrovniku*); Nike Stražičić "Prudova", rođena 1882. u Babinom polju; Kate Delić, rođena 1881. u Luki Šipanjskoj; a naročito znamenita Made Alabaš rođ. Dobud, rođena 1889. u Luki Šipanjskoj.
15. Stjepan Stepanov, *Folklorna građa sa otoka Šipana* (IEF rkp 297) iz godine 1956. To su sve dobre pjesme a od ukupno 44 tridesetak ih je epskih

srednje dugih i kraćih. Sve su četiri kazivačice Šipanjke: pored netom spomenute Made Alabaš r. Dobud (1889) zatim Danica Boroje r. Vranjac (1876), Mare Mrše r. Dobud (1886) i Matdović Kate (1877). Vrijedno je registrirati rijetku i efektnu leoninsku rimu u 10, 2:

"Sve se sniježe u Cetinu sliježe."

16. Stjepan Stepanov, *Dubrovačko primorje i otok Šipan*, I, IEF rkp 331/I, iz 1958. godine. Od 247 pjesama četiri su epske: br. 126 *Sinoć Marko na večeri s majkom* nepoznata kazivača, br. 137 *Bože mili, čuda velikoga!* od Ane Glumčić r. Brbura, rođene 1894. u Dolima, Dubrovačko primorje, te 201. *Kulu gradi crni Arap Moro* i 238. *Prosi drago od Slovinja bane*, obje od Made Alabaš r. Dobud iz Luke Šipanske.
17. Stjepan Stepanov, *Dubrovačko primorje i otok Šipan*, II, IEF rkp 331/II, iz 1958. Sadrži tridesetak epskih pjesama. Na početku je prijepis sedam pjesama iz *Narodne pjesmarice* Dobrobanta Petra Barbarusa di Mihella, rođena u Majkovima, Dubrovačko primorje, 1877, koji je od 1899. guslario po Americi (!). Pjesmarica je izdana 1903. u "State New York". To su:
 1. *Ženidba Ilije Smiljanića i Zlate Hrnjičića*,
 2. *Ženidba Sibirjanin Janka sa 'ćeri od Božuna bana*,
 3. *Ženidba od Zadra Todora sa lijepom Kosom Smiljanića*,
 4. *Beg Filipović i njegova sestra*,
 5. *Pjesma od mladog Omerice*,
 6. *Kćerka Ana od Budima bana* i
 7. *Lijepa Fata vjeru provjerila*.Prva, druga i četvrta imaju oko 800 stihova, šesta i sedma oko 700, ostale dvije oko 300.
Dalje slijede:
 258. *Hrani majka devet milih sina* od Pere Brborca "Lače", rođena u Dolima 1896.
 259. *Kadno Kotar Turci porobiše* od istog kazivača,
 260. *Curu prosi Memunić Omere*, od Ane Glumčić r. Brbura, nepismene, rođene 1894. u Dolima,
 261. *Bože mili, čuda velikoga*, od Nike Kobile "Velikoga", nepismena seljaka, rođena 1885. u Dolima,
 262. *Vino pije Boičić Alija* od Pere Brbore "Uče", nepismena, rođena 1897. u Dolima. Pjesma je dosta slaba.
 264. *Dva su bora naporedo rasla* od Ane Glumčić r. Brbura, (ista pjesma u Stepanov, IEF rkp 442),
 266. *Sinoć Marko s majkom na večeri*, od Mare Hrtice, r. Brbura, rođene 1886. u Dolima,

267. *Vezak vezla Ivanova Mare* od Ane Glumčić r. Brbura (isto u Stepanov, IEF rkp 442),

te još 15-tak epskih pjesama.

18. Stjepan Stepanov, *Dubrovačko primorje i otok Šipani*, III, IEF rkp 331/III, iz 1958. Sadrži 49 epskih pjesama. Većina je od Made Alabaš r. Dobud (1889), nekoliko od Mare Obuljen, nepismene (1893), po jedna od Jele Obuljen, kćeri prethodne, i od Mare Mrše r. Dobud, sestre Made Alabaš.

U pjesmi 331. 48/49 nalazimo zanimljiv odjek iz Njegoša:

"Jer u rukam' Mandušića Vuka
svaka puška ubojito puna."

19. Ivan Bošković, *Narodne pjesme iz dubrovačkog primorja (Trnovica)* (IEF rkp 369), iz godine 1960. Skupljač je pjesme zabilježio od svoje pratetke (!) Ane Kosović, rođene u Trnovici 1878, nastanjene u Dubrovniku (imala je, dakle, već 82 godine). Tri su pjesme epske:

7. *Bol boluje Maričić Mihajlo* (samo 35 stihova, ali tu je "gavran tica crna" i ostalo iz repertoara junačke epike),

10. *Vino pije Ivo Senjanine* (24 stiha), te

pjesma br. 12 o izborima 1894. godine (!) u 27 dosta slabih stihova.

20. Nikola Bonifačić Rožin, *Hrvatski konavoski narodni običaji* (IEF rkp 386) iz 1961. Ovdje su dvije epske pjesme: *Dvore gradi Karlović Ivane* (pjesma br. 3), zabilježena u Dunave 24.5.1961. od Ane Čečuk r. Besor, stare 76 godina, i *Piju vino trideset serdara* (pjesma br. 15) koju je na kolodvoru i u vlaku od Vojski do Čilipa kazivao Ivo Mišić, kovač iz Šiješki, rođen 1934.

21. Stjepan Stepanov, "Muzički folklor Konavala", građa sabrana 1961, a objavljena pod gornjim naslovom u *Analima Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, god. X-XI, Dubrovnik 1966, 461-549. Balade i epske pjesme navedene su pod rednim brojevima 39-61 na str. 528-537.

22. Za pjesme o narodnom junaku Božuru Lasiću vidi Stjepan Stepanov, "Pjesma o Božuru Lasiću" u *Narodnoj umjetnosti*, Zagreb 1963, 2, 149-177; Maja Bošković-Stulli, "Postojanost epskog modela u dvije pjesme iz dubrovačke okolice", *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, Zagreb 1975, str. 81 i d.

23. Stjepan Stepanov, *Narodne pjesme dubrovačkog primorja, dijela Pelješca i otoka Šipana* (IEF rkp 442), iz godine 1963. Rukopis sadrži 142 pjevane pjesme (dijelom uz gusle) i 19 kazivanih (balada i epskih pjesama). Skupljač navodi da je sve dulje, pjevane pjesme sa Šipana već ranije bio zapisao pa ih ovdje samo djelomično snima magnetofonom i to svaku na dva načina: "na radovanje" (uz krijesove) i "kako u baštiné" (za rada u polju). Pjesme su (i epske i lirske) vrlo fragmentarne, često nedostaje početak ili završetak ili ima praznina u sredini. Prva je pjevana pjesma *Smrt majke Jugovića*, a uz gusle ju je pjevao Nikola Puljezević "Bolan" (1933), a kazao je da ju je naučio iz čitanke; tekst je Jukić-Martićev. Od kazivanih

prve su dvije *Ivo Senjanin i Rosanda djevojka* i *Miloš Kobilić i vila Ravijojla*, obje s dosta nepravilnih stihova, ali uz dosta erotičnosti i frivolnosti. Topos "expositio pectorum" javlja se u pjesmama Mate Mlinarića "Luja" (1894) iz Česvinice kod Stona. Za pjesmu *Marko Kraljević i Miloš Kobilić* Frane Vojvodića (1894) iz Malog Stona Stepanov primjećuje: "To je vanredan primjer banaliziranja i frivoliziranja epske pjesme." Ana Dužević r. Katičić (1895) iz istog mjesta kazivala je dvije slabije verzije *Nevjere ljube Grujičine* i *Iva Senjanina i Kraljevića Marka*. Bolje su kazivačice Kate Ševelj r. Laznibat (1907) iz Majkovaca, živjela u Slanom, i Kate Milić r. Tepšić (1900) iz Slanog. Od slabo pismene Marc Majkovic r. Lučić (1930) iz Mrčeva ima dva vrlo slaba zapisa iste pjesme, jedan pjevan, a drugi kazivan. Od Kare Gera r. Batinić (1901) iz Gromača ima slaba verzija *Omera i Merime*. Vrlo je loša bila i starija Kate Gera (1875) iz Gromače, nepismena. Miho Bulc "Miloš" (1897) iz Mrčeva slabo je pjevao uz gusle. Pjevanih je pjesama 26. Većinom su to fragmenti ili samo počeci, ali ima i nekoliko potpunih, posebice od Made Alabaš i Danice Boroje.

24. Ivan Ivančan, *Zapisi iz Konavala* (IEF rkp 382), iz 1961. godine. Epske su pjesme ove:

1. *Bijela je klikovala vila*, po Lašiću Božuru pjevao uz gusle Niko Škilj (1908), iz Dunava,
2. isto, kazivano, uz mnogo zbrke,
3. *Porasla su dva bora zelena*, kazivala Ana Kralj r. Škilj (1879), iz Dunava,
10. *U Omera više Sarajeva* (kraća, lijepa pjesma), kazivala je Anc Gregurević r. Šarilo (1896), iz Dube,
11. *Vezak vezla kadunja begova*, iste kazivačice,
12. *Igra kolo trides djevojaka* (lijepa pjesma), iste kazivačice,
13. *Fala Bogu, čuda velikoga!* (pomalo lirska), iste kazivačice,
16. *Djevojka se suncu protivila* (također pomalo lirska, kraća), iste kazivačice,
18. *Ovce pase Jovo i Marija*, iste kazivačice,
20. *Vazda, Bože, prvo pomози nam!* (kratka molitvena pjesma), kazivač Pero Šijuk (1893), iz Dube,
26. *Vino piju do dva pobratima* (nedovršena), kazivač Pero Margaretić (1943), iz Brotnice,
27. *Đe se ono prije veselismo*, kazivač Niko Lučić (1924), iz Brotnice,
29. *Bijela je klikovala vila*, kazivač Marko Mišić (1906), iz Šiešaca,
32. *Sinu munja od Jedrena grada*, kazivačica Mare Selak (1884), iz Jasenice,
42. *Pjesma od Vidušu i Nikici* (po istinitu događaju!), kazivača Ive Jankovića (1911), iz Mrcine,

44. *Uspomena još me jedna dira* (rimovana pjesma o drugom svjetskom ratu), kazivač Kristo Rončević (1926), iz Vodovađe,
 45. *Otađbini majci* (ista tematika, rimovano), isti kazivač,
 46. *Početak drugoga svjetskog rata* (ista tematika, rimovano), isti kazivač,
 59. *Sazrela je u bega pšenica*, kazivačica Pava Burđelez r. Luić (1913), iz Kune,
 61. *Lijepo je uranit' ranije*, kazivač Mijo Kesovija (1875), iz Lovoma,
 62. *1848*, kazivač Pero Šiša (1906), iz Mihanovića.
25. Ivan Ivančan, *Rijeka Dubrovačka i Osojnik* (IEF rkp 420), iz 1962. Epska je pjesma br. 8. *Razbolje se Novaković Grujo* od Stijepa Tomaša (1911), iz Osojnika.
26. Ivan Ivančan, *Dubrovačka župa* (IEF rkp 415), iz 1962.
- Ove su pjesme epske:
3. *Otkako je svijet postanuo* (zbrkana završetka), od Antuna Dedovića (1895), iz Mlina,
 5. *Oj gusli moje, tanka davorijo!* (oko 400 stihova), od Marka Maslača (1905), iz Petrače,
 7. *Oj ni svanulo ni granulo sunce* (tema o braći Jakšićima), od istoga kazivača,
 8. *Oj gusli moje, moja davorijo!* (kratka pjesma), isti kazivač,
 10. *Vino pije tridesti serdara* (oko 450 stihova), od Marka Maslača.
27. Ivan Ivančan, *Folklor dubrovačkog primorja* (IEF rkp 428), iz 1963. Osim nekoliko ulomaka (br. 11 i 12) sadrži i osam pjesama Kate Ševelj r. Lazinbat (1907), iz Majkova:
- Br. 15 *Pije vino visoki Stevane*,
 - br. 16 *Šemluk čini Zadranine bane*,
 - br. 18 *Boga moli ljuba Markojeva*,
 - br. 19 *Procvilio sužanj u tamnici*,
 - br. 20 *Uranio Kraljeviću Marko*,
 - br. 21 *Šetala se budimska kraljica*,
 - br. 22 *Od Marka Kraljevića i njegovon ljubi*,
 - br. 23 *Šetala se Jurjeva Jelica*.
- Pjesme su bilježene u Slanom 15. rujna 1963.
28. Olinko Delorko, *Narodne pjesme iz Konavala* (IEF rkp 381), iz godine 1961. Pjesme su najviše iz Dunava i Pridvorja, ali i iz Čilipa, Dubravke, Đurinića, Karasovića, Lovorna, Ljuta, Mihanića, Molunata, Pločica, Radovića, Tušića, Vodovađe i Vlahetine. Većinom su lirske, ali ima 18 srednje dugih i nešto kraćih epskih. Najbolje su kazivačice Ane Kralj r. Škilj (1879), iz Dunava, Ane Đerđi r. Đurković (1910) iz Jesenice iznad Cavtata, nastanjena u Đurinićima, Pava Majčica r. Prokunica (1882) iz

Pridvorja i Luce Bokarica r. Bratoš (1863!), iz Grude, nastanjena u Tušićima. U pjesmama čest je lik Sekul Banović.

29. Olinko Delorko, *Narodne pjesme iz dubrovačkog primorja* (IEF rkp 421), iz godine 1963. Pjesama ima 167, velikim su dijelom epske (deseteračke). Pjevale ili kazivale su ih većinom žene odmakle dobi iz Broce, Česvinica, Dola, Gromača, Slanog, Stona, Zatona, Hodilja, Kliševa i Majkova.
30. Olinko Delorko, *Narodne pjesme iz Župe i Rijeke Dubrovačke*, IEF rkp 391, iz godine 1962. Sadrži 88 pretežno lirskih pjesama, a epske su ove:
 6. *U bega je rodila šenica* od Kate Grbić r. Korajica, rođene 1883. u Člopci,
 10. *Prosi drago Senjanine Ivo* od iste kazivačice,
 11. *Prosi curu Grabovac Ilija* od Anc Selak r. Klokoč, rođene 1892. u Petrači,
 16. *Konja kuje Banović Sekule* od iste kazivačice,
 17. *Piju vino dva dobra junaka* od iste kazivačice,
 30. *U Miloša, gorskog čobanina* od Vice Galjuf r. Korajica, stare 76? godina, iz Grbavca,
 42. *Dva su bora uporedo rasla* od Jele Grbić r. Dedo, 85 godina stare, rođene u Osojniku, nastanjene u Čibači,
 43. *Konja igra Krajevića Marko* od iste kazivačice,
 45. *Falio se mali Nikolica* od iste kazivačice,
 51. *Rasla jela posred Sarajeva* od Mare Grbić r. Korajica, stare 76 godina, rođene u Čalopcima, nastanjene u Petrači, zaselak Brašina,
 52. *Knjigu štije Senjanine Ivo* od iste kazivačice,
 54. *L'jepa ti je jutrena rosica* od iste kazivačice,
 68. *U Mostar se povila maglija* od Luce Gardašanić r. Kuničić, rođene 1881, iz Sustjepana.

Pjesme su iz Buića, Čelipeka, Čibače, Čibače Gornje, Dračeva sela, Grbavca, Komolca, Mlina, Mokošice, Petrače, Prijevora i Sustjepana.
31. Maja Bošković-Stulli, *Narodne pjesme, priče, predaje i drugo sa Šipana i Lastova* (IEF rkp 115), iz godine 1953.

Ima jedna dobra epska pjesma: br. 8 *Na večeri Kraljeviću Marko* od Nike Dobud r. Dušilo, nepismene, stare 91 (!) godinu, iz Luke Šipanske (iako i u toj pjesmi u kažnjavanju "ljube" nailazimo na poznato divljaštvo prosijecanja dojki i provlačenja ruku itd.), i dvije prilično nesuvisle: 12. *Vino piju tridest Kotarana* (nedovršena) od Nike Mrše, nepismene, 88 godina, iz Luke Šipanske, i 13. *Koliko je u prologu snijega* (također nedovršena) od iste kazivačice.
32. Maja Bošković-Stulli, *Narodne pjesme, običaji, priče, predaje i drugo iz Konavala* (IEF rkp 171), iz godine 1954.

Od Mare Pupice r. Župan, stare 84 godine, nepismene, iz Čilipa, pjesme su br. 3-19, od toga 7 junačkih.

Od Mare Kordić r. Medeško, stare 71 godinu, nepismene, iz Čilipa, rodom iz Drevenika (Konavle), pjesme br. 23-33, od toga 10 junačkih.

Osim toga još su 4 epske pjesme od raznih kazivača. Ukupno u gradi ima 45 pjesama.

Stihovi nisu uvijek pravilni, u deseteračkim pjesmama ima 12-eraca i 14-eraca. Neki su siže kao u Vuka, ali s varijacijama: 17. pjesma o Marku Kraljeviću u azačkoj tamnici, ima nesuvisli završetak; vrlo je dobra 32. o sestri Leke kapetana. Preteže ipak porodična tematika (po Murku, neka vrst stihovane novelistike) i sklonost stihovanoj fantastičnoj bajci. Zanimljiva pojednost: premošćenje stanke u 26, 105:

"nosi me daleko u dubine".

33. Maja Bošković-Stulli, *Folklorna građa iz Konavala, II* (IEF rkp 394), iz godine 1961.

Od ukupno 29 pjesama 10 je duljih epskih i nešto kraćih. Kazivale su ih Kate Skvičalo, 66 godina, nepismena, Jen Kralj, r. 1879, nepismena, Jele Skvičalo, 64 godina stara, nepismena, i Šemeš Luce, stara 72 ili 73 godine, pismena, rodom iz Pridvorja.

Zanimljivo premošćenje stanke 5, 86:

"zdrijepče zelenu travu pase".

34. Maja Bošković-Stulli, *Narodne pripovijetke, predaje i pjesme iz Dubrovačke Župe i Rijeke Dubrovačke* (IEF rkp 414), iz godine 1962.

Sadrži 35 raznovrsnih pjesama, od kojih 5 epskih. Zanimljiva je 23 a: po temi identična s Hörmann II 40 Kladušanin Mujo i Kostreš harambaša (iz Foče). Majka plače na sinovljevu grobu na koji svakodnevno dolazi Đerzelez Alija i udara po "medzanu". U toj pjesmi Ilija Cmiljanić osvećuje poginulog Jovana Višnjica na Aliji Đerzelezu. Tu je dobru pjesmu kazivao Ivan Maslač, star 67 godina, nepismen.

35. Maja Bošković-Stulli, *Narodne pjesme, pripovijetke i predaje iz Dubrovačkog primorja* (IEF rkp 429), iz godine 1963.

Sadrži 74 pjesme, ali malo pravih epskih (lirske, balade i sl.). Dosta ima proznih umetaka, praznina, grešaka. Kazivačice su bile Mare Kulišić, "starješica" u samostanu "dumana između Tri crkve" na Boninovu u Dubrovniku, rođena 1877. u selu Tmova, Dubrovačko primorje, nepismena, Kate Antunica r. Ljubić, stara 81 godinu, nepismena, Mare Dropulić r. Gučić, rođena 1882. u Malom Stonu, pismena, Kate Ljubišić r. Barbarić, iz sela Lisca, u Stonu živi 20 godina, nepismena, stara 70 godina, pjesme naučila od majke. Pjesme br. 37 Smrt majke Jugovića i 38. Ženidba Skulova kazivala je Frane Vojvodić, rođena 1888. u Malom Stonu, pismena. Pjesmu br. 44 Vezlo vezla Ivanova Mare kazivao je Lujo Mlinarić, rođen 1894, pismen. Uz malo izuzetaka, pjesme su kratke.

Tematika je obiteljska, ljubavna, vjenčanja, intima, emotivne su, pune osobnih tragedija. Česti su bračni i ženidbeni zapleti. Jedva koja je prava junačka.

Pjesma br. 70 čini se kao nastavak Hasanaginice, obiteljska drama; kazivala ju je Kate Šebelj, r. 1907. u Majkovima (aga je mrtav, aginica živa; motiv svekrve i zle snahe). Kazivačica je bila pismena, a poznata je iz Glavićeve zbirke (I, 1889). Vrijedna je i pjesma br. 72 Kad se ženi od Budima bane od Kate Stahor, pismene, rođene 1912.

Sve navedene zbirke u cjelini daju impresivan korpus hrvatske usmene epike koji se ne samo količinom nego i kvalitetom - napose kod najboljih kazivača poput onih iz Glavićeve, Muratove ili Markovićeve zbirke - mogu ravnopravno staviti uz bok korpusu Vuka Karadžića ili Koste Hörmanna. Osobito se svojom kvalitetom ističu pjesme zabilježene u 19. stoljeću kad su živjele izuzetne stvaralačke ličnosti poput Glavićeve kazivačice Anice Begin, Palunkove i Muratove Kate Murat i Markovićeve Mare Ivanković. Podaci o kazivačima/pjevačima nažalost su oskudni (rijetki su izuzeci poput Kate Murat o kojoj je dragocjene pojedinosti zabilježio Andro Murat), a dosta je pjesama zapisano bez navođenja kazivača. Zanimljiva je i opet Kate Murat od koje potječe velik broj pjesama kod Palunka i većine kod Murata: kako je prvome kazivala pjesme 1860-62, a drugome 1884, pruža nam se prilika da proučimo mijene stila kod jedne izrazito talentirane kazivačice u rasponu od dva desetljeća.

Od građe iz našeg stoljeća osobito treba spomenuti onu što su je skupljali suradnici današnjeg Instituta za etnologiju i folkloristiku. I u toj građi ima vrijednih pjesama, ali u cjelini je očigledno da se radi o bogatoj tradiciji koja se gasi: kazivači su redovito stariji ljudi i žene, mlađi su vrlo rijetki. Zato je i kvalitet pjesama uglavnom znatno ispod zapisa iz prošlog stoljeća.

Tematika epskih pjesama dubrovačkog područja pokazuje određene stalne karakteristike. Kako su pjesme pretežno kazivale žene, nije neobično da su one junačke u manjini a da pretežu tzv. novelističke, napose pjesme o ženidbama, nevjerama, čekanju muža ili dragoga i sl. Od likova koji se češće javljaju ističu se Sekul Banović, Ivo Senjanin, Cmiljanić (Smiljanić) Ilija, nešto rjeđe Kraljević Marko. Neki kazivači imaju svoje omiljene junake: takav je kralj od Budima kod Kate Murat. U stilskom pogledu pjesme također pokazuju zajedničke erte. U prvom redu to je vidljivo u jeziku pjesama: one karakteristike o kojima Andro Murat govori u uvodu svojoj zbirci mogu se zapaziti praktično kod svih pjevača, odnosno kazivača. Javljaju se i neke tipične teme ili motivi, primjerice topos "denudatio pectorum" u erotski izrazitije obojenim pjesmama, ili pak okrutni oblici kažnjavanja nevjerne žene (sestre, rođakinje) kakvi su dobro poznati iz Vukovih zbirki (ali ih nema u muslimanskim pjesmama!). Jedinstvenost tradicije toga kraja očituje se i u specifičnim usmenim stilskim sredstvima kakva su talijanizmi, ukrasni epiteti, formule (npr. uvođenje direktnoga govora i sl.) i dr. Tako se ne može reći da građa dubrovačkog područja (a napose ona iz Luke Šipanske) pokazuje zajednička obilježja koja joj daju odjelito mjesto unutar južnoslavenske tradicije. Ali istovremeno pokazuje

ta građa i izrazite veze s ostalim južnoslavenskim područjima, u prvom redu s muslimanskim.

THE ORAL EPIC POEM OF DUBROVNIK AND THE DUBROVNIK REGION

SUMMARY

The subject matter of epic poems from the Dubrovnik region shows certain constant characteristics. Since the poems were usually recited by women, it is unusual that the heroic type is found less, while what is referred to as the novelistic predominates, in other words poems about weddings, betrayal, waiting for a husband or loved one and so forth. Of the characters which appear with the greatest frequency we find Sekul Banović, Ivo Senjanin, Cmiljanić (Smiljanić) Ilija, somewhat less frequently Kraljević Marko. Some of the narrators have their favorite heroes: for example Kata Murat has the King of Budim. Stylistically the poems also have certain features in common. The most evident aspect is that of language: those features which Andro Murat speaks of in the introduction to his collection can be noted among almost all the singers or narrators. Certain typical themes or motives appear, for example the topos "denudatio pectorum" in the explicitly erotic poems, or the cruel forms of punishing unfaithful women (sisters, cousins) which are familiar from the Vuk collections (though they are not found in Moslem poems!). The particular traditions of this region are expressed in specific oral stylistic details such as Italianisms, decorative epithets, formulas (for example the introduction of direct speech, and so forth) and others. The Dubrovnik regional material (particularly that of Luka Šipanska) has enough common features that its special place within the South Slavic traditions cannot be denied. But it also demonstrates extensive connection with the other South Slavic regions, particularly the Moslem areas.

(Translated by E. Elias-Bursac̆)